



Muziek VWO

Syllabus centraal examen 2011

September 2009

Verantwoording:

© 2009 Centrale Examencommissie Vaststelling Opgaven vwo, havo, vmbo, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Inhoud

Voorwoord	5
1. Inleiding	6
2. Verdeling examinering CE/SE	6
3. Specificatie van de globale eindtermen voor het CE	7
Subdomein A1: Waarnemen en weten	7
Subdomein A2: Analyseren en interpreteren	7
4. Het centraal examen	8
4.1 Zittingen centraal examen	8
4.2 Vakspecifieke regels correctievoorschrift	8
4.3 Hulpmiddelen	8
4.4 Computertoetsing	8
4.5 Handreiking schoolexamen	8
Bijlage 1. Examenprogramma muziek havo en vwo	9
Domein A Vaktheorie	
Domein B Praktijk	
Domein C Oriëntatie op studie en beroep	
Bijlage 2. Stofomschrijving van subdomeinen A1 (Waarnemen en weten) en A2 (Analyseren en interpreteren)	11
Bijlage 3. Stofomschrijving van subdomein A3 (Muziek en cultuur)	21

Voorwoord

Examenprogramma's veranderen van opzet. De minister stelt een examenprogramma op hoofdlijnen vast en wijst in het examenprogramma domeinen en subdomeinen aan, waarover het centraal examen zich uitstrekt. Vroeger werd in het programma ook bepaald het aantal en de duur van de toetsen. Met ingang van 1 augustus 2007 is dat veranderd. De CEVO *) stelt het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen vast, en de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen. Deze vaststelling wordt gepubliceerd in de Septembermededeling.

Verder geeft de CEVO in een syllabus een beschrijving van en toelichting op de exameneisen voor een centraal examen en informatie over een of meer van de volgende onderwerpen:

- specificaties van examenstof,
- begrippenlijsten,
- bekend veronderstelde onderdelen van domeinen die verplicht zijn op het schoolexamen,
- bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw,
- bijzondere vormen van examinering (computerexamens),
- voorbeeldopgaven,
- toelichting op de vraagstelling,
- toegestane hulpmiddelen.

Ten aanzien van de specificaties is nog het volgende op te merken. De functie ervan is een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar hun aard zijn ze niet een volledige beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk - al zal dat maar in beperkte mate voorkomen - dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze syllabus staat, maar dat naar het algemeen gevoelen daarvan in het verlengde ligt.

Een syllabus is zodoende een hulpmiddel voor degenen die anderen of zichzelf op een centraal examen voorbereiden. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor de producenten van leermiddelen en voor nascholingsinstanties.

De syllabus is niet van belang voor het schoolexamen. Daarvoor bestaat een handreiking van de SLO, te vinden op www.slo.nl.

Syllabi worden per examenjaar vastgesteld. Deze syllabus geldt voor het centraal examen van 2011. Syllabi van eerdere jaren zijn niet meer geldig en kunnen afwijken van deze versie. Voor het jaar 2012 wordt een nieuwe syllabus vastgesteld. In de syllabi 2011 zijn de wijzigingen ten opzichte van de vorige syllabus voor het examenjaar 2010 duidelijk zichtbaar. **De veranderingen zijn geel gemarkeerd.** In uitzonderingsgevallen kan een syllabus na publicatie nog worden aangepast, bijvoorbeeld als een in de syllabus beschreven situatie feitelijk veranderd is. De aan een centraal examen voorafgaande Septembermededeling is dan het moment waarop dergelijke veranderingen bekend worden gemaakt. Kijkt u voor alle zekerheid in september 2010 op Examenblad.nl, www.examenblad.nl

Voor opmerkingen over deze tekst houdt de CEVO zich steeds aanbevolen. U kunt die zenden aan info@cevo.nl *) of aan CEVO *), postbus 8128, 3503 RC Utrecht.

De voorzitter van de CEVO,
drs H.W.Laan

*) Op 1 oktober 2009 gaat de CEVO op in het College voor Examens (CvE). De CEVO bestaat dan niet meer, maar besluiten van de CEVO, onder meer over de syllabi, blijven van kracht, zolang deze niet herzien zijn door het CvE. Reacties op deze syllabus kunt u vanaf dat moment ook zenden aan: info@cve.nl of College voor Examens, Postbus 315, 3500 AH Utrecht

1. Inleiding

Deze syllabus bestaat uit de tekst examenstof centraal examen en schoolexamen, gevolgd door een toelichting op de eindtermen van het theoretisch deel (domein A Vaktheorie). In de bijlagen bij die toelichting zijn een stofomschrijving en een begrippenlijst van de subdomeinen Waarnemen en weten en Analyseren en interpreteren opgenomen en is het geglobaliseerde examenprogramma bijgevoegd.

2. Verdeling examinering CE/SE

De formuleringen voor het eindexamen havo en vwo zijn grotendeels gelijklopend. De tekst in Bijlage 1, paragraaf *Het eindexamen* geldt voor beide programma's. In Bijlage 1, paragraaf *De examenstof* is het verschil tussen havo- en vwo-examen aangegeven met behulp van een cursivering in eindterm 1.

Het centraal examen heeft betrekking op domein A.

De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

De CEVO maakt indien nodig een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- ten minste de domeinen en subdomeinen waarop het centraal examen geen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: een of meer domeinen of subdomeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

Tabel: *Examenstof muziek vwo in CE en SE*

Domein	CE	moet in SE	mag in SE
Domein A Vaktheorie			
Subdomein A1: Waarnemen en weten	X		X
Subdomein A2: Analyseren en interpreteren	X		X
Subdomein A3: Muziek en cultuur	X	X	
Domein B Praktijk			
Subdomein B1: Zingen en spelen		X	
Subdomein B2: Improviseren en componeren		X	
Domein C Oriëntatie op studie en beroep.		X	

3. Specificatie van de globale eindtermen voor het CE

Subdomein A1: Waarnemen en weten

1. De kandidaat kan:
 - een muzieknootatie volgen;
 - klinkende eenvoudige ritmes en melodiefragmenten noteren;
 - muzikale aspecten onderscheiden, herkennen en benoemen naar aanleiding van klinkende voorbeelden.

Toelichting

Het gaat hier om luistervaardigheid en muzikaal voorstellingsvermogen.

Voor specificaties van de luistervaardigheid en het muzikaal voorstellingsvermogen zie bijlage 2 "Stofomschrijving van subdomein A1 (Waarnemen en weten) en A2 (Analyseren en interpreteren)".

Het muzikaal voorstellingsvermogen houdt onder andere in: het volgen en het noteren van ritme/melodie.

- voor havo:
 - het invullen van ontbrekende noten in een gegeven melodie of ritme en het noteren van een ritme;
 - het kunnen volgen van een muzieknootatie.
- voor vwo:
 - het noteren van klinkende voorbeelden;
 - het kunnen volgen van een muzieknootatie of een partituur.

Subdomein A2: Analyseren en interpreteren

2. De kandidaat kan:
 - muzikale structuren analyseren naar aanleiding van klinkende voorbeelden;
 - muzikale processen interpreteren;
 - zijn muzikale beleving in verband brengen met de muzikale aspecten, betekenissen en functies van muziek.

Toelichting

De specificaties van de stof zijn opgenomen in bijlage 2 "Stofomschrijving van subdomein A1 (Waarnemen en weten) en A2 (Analyseren en interpreteren)". **Indien sprake is van een technische term dan wordt daarmee bedoeld een van de begrippen (bgr) zoals vermeld in de bijlage.**

Subdomein A3: Muziek en cultuur

3. De kandidaat kan:
 - historische ordening aanbrengen in de ontwikkeling van muzikale vormen en genres;
 - hem bekende werken plaatsen in de ontwikkelingslijn van muzieksoorten, in een geografische regio en een maatschappelijke context en kan daarbij verbanden leggen tussen cultuurhistorische perioden;
 - hem onbekende werken plaatsen op basis van culturele, stilistische, vormtechnische en muziekhistorische argumenten;
 - op basis van een probleemstelling een onderwerp uit de muziekgeschiedenis/muziekcultuur uitwerken en daarover verslag doen.

Toelichting:

Het centraal examen vwo heeft alleen betrekking op de inhoud achter het derde aandachtsstreepje met uitzondering van culturele argumenten. De vraag of de kandidaat onbekende werken (mede) op basis van culturele argumenten kan plaatsen, valt dus onder het schoolexamen. Zo ook de inhoud achter de overige aandachtsstreepjes.

De stofomschrijving van dit onderdeel van het centraal examen is opgenomen in bijlage 3 "Stofomschrijving van subdomein A3 (Muziek en cultuur)".

4. Het centraal examen

4.1 Zittingen centraal examen

Raadpleeg hiervoor Het Examenblad, www.examenblad.nl.

4.2 Vakspecifieke regels correctievoorschrift

Voor dit examen is geen vakspecifieke regel vastgesteld.

4.3 Hulpmiddelen

Raadpleeg hiervoor Het Examenblad, www.examenblad.nl.

4.4 Computertoetsing

In de gemengde en theoretische leerweg vmbo wordt het centraal examen afgenomen met behulp van een computer. Voor de examens havo en vwo vindt in het schooljaar 2009/2010 een eerste pilot plaats waarbij het examen geheel met de computer wordt afgenomen.

4.5 Handreiking schoolexamen

De SLO heeft een handreiking schoolexamen muziek havo/vwo tot stand gebracht.

Deze is te vinden en te downloaden op: <http://www.slo.nl/themas/>

Bijlage 1. Examenprogramma muziek havo en vwo

De formuleringen voor het eindexamen havo en vwo zijn grotendeels gelijklopend. De tekst in paragraaf *Het eindexamen* geldt voor beide programma's. In paragraaf *De examenstof* is het verschil tussen havo- en vwo-examen aangegeven met behulp van een cursivering in eindterm 1.

Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A	Vaktheorie
Domein B	Praktijk
Domein C	Oriëntatie op studie en beroep.

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op domein A.

De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

De CEVO maakt indien nodig een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- ten minste de domeinen en subdomeinen waarop het centraal examen geen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: een of meer domeinen of subdomeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

De examenstof

Domein A: Vaktheorie

Subdomein A1: Waarnemen en weten

1. De kandidaat kan:
 - een muzieknotatie *en een partituur* volgen;
 - klinkende eenvoudige ritmes en melodiefragmenten noteren;
 - muzikale aspecten onderscheiden, herkennen en benoemen naar aanleiding van klinkende voorbeelden.

Subdomein A2: Analyseren en interpreteren

2. De kandidaat kan:
 - muzikale structuren analyseren naar aanleiding van klinkende voorbeelden;
 - muzikale processen interpreteren;
 - zijn muzikale beleving in verband brengen met de muzikale aspecten, betekenissen en functies van muziek.

Subdomein A3: Muziek en cultuur

3. De kandidaat kan:
 - historische ordening aanbrengen in de ontwikkeling van muzikale vormen en genres;
 - hem bekende werken plaatsen in de ontwikkelingslijn van muzieksoorten, in een geografische regio en een maatschappelijke context en kan daarbij verbanden leggen tussen cultuurhistorische perioden;
 - hem onbekende werken plaatsen op basis van culturele, stilistische, vormtechnische en muziekhistorische argumenten;
 - op basis van een probleemstelling een onderwerp uit de muziekgeschiedenis/muziekcultuur uitwerken en daarover verslag doen.

Domein B: Praktijk

Subdomein B1: Zingen en spelen

4. De kandidaat kan:
 - een gevarieerd repertoire uitvoeren van één- en meerstemmige vocale en/of instrumentale muziek;
 - onvoorbereid een melodie/muziekstuk spelen;
 - een melodie treffen.

Subdomein B2: Improviseren en componeren

5. De kandidaat kan muziek improviseren en componeren, vanuit een probleemstelling en met weloverwogen gebruik van muzikale materialen en middelen.

Domein C: Oriëntatie op studie en beroep

6. De kandidaat kan aangeven in welke vervolgopleidingen muziek een rol speelt, en in hoeverre hij kan en wil deelnemen aan deze vervolgopleidingen.

Bijlage 2. Stofomschrijving van subdomeinen A1 (Waarnemen en weten) en A2 (Analyseren en interpreteren)

Voor deze stofomschrijving is met name gebruik gemaakt van

- "Muziek als eindexamenvak in het Mavo en Havo" samengesteld door Jos Herfs en Jan van Rossem, in samenwerking met Karel Smit (LOKV, 1987)
- "Muziek als examenvak in het vwo, Terreinverkaveling" samengesteld door J. van Lieshout en J. van Rossem (Coördinatiecommissie Experiment Eindexamens VWO, Zeist 1985): 3. Stofomschrijving II (muziekgeschiedenis in het CSE), pagina 43 - 50

a. Ritme

	Havo	Vwo
lv¹	Onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - de afwisseling van geluid en stilte; - beweeglijke en statische figuren. Herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - een break. - een triool, een syncope. 	Onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - de afwisseling van geluid en stilte; - beweeglijke en statische figuren; - regelmatige en onregelmatige beweging. Herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - een break; - een triool, een syncope, polyritmiek; ostinaat ritme; swing.
mv-ce²	<ul style="list-style-type: none"> - Volgen van een ritme. - Noteren van ritmen. Interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> - ritmische spanningen en ontspanningen, veranderingen en contrasten. 	<ul style="list-style-type: none"> - Volgen van een ritme. - Noteren van ritmen. Interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> - ritmische spanningen en ontspanningen, veranderingen en contrasten.
bgr³	<ul style="list-style-type: none"> - Toonduur. - Notenwaarden (hele tot en met zestiende noot en rust). - Verlenging van de noot met punt achter de noot. - Verbindingsboog. - Teleenheid. - Triool. - Break. - Fill. - Swing. - Syncope. - Ostinaat ritme. 	<ul style="list-style-type: none"> - Toonduur. - Notenwaarden (hele tot en met zestiende noot en rust). - Verlenging van de noot met punt achter de noot. - Verbindingsboog. - Teleenheid, tactus, puls. - Antimetrische figuren: duool, triool, kwintool. - Hemiool. - Break. - Fill. - Polyritmiek. - Swing. - Syncope. - Ostinaat ritme. - Complementair ritme. - Vrij ritme.

b. Maat

	Havo	Vwo
lv	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - twee- en driedelige maatsoorten; - opmaat; - maatwisseling. 	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - twee- en driedelige maatsoorten; - opmaat; - maatwisseling; - onregelmatige maatsoort.
mv-ce	Plaatsen van maatstrepen in een notenvoorbeeld.	Plaatsen van maatstrepen in een notenvoorbeeld.

¹ lv = luistervaardigheid

² mv-ce = muzikaal voorstellingsvermogen in het CE

³ bgr = begrippen die bij dit item van de stofomschrijving horen

bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Maatstreep. - Maataanduiding. - Tweedelig, driedelig. - Opmaat. - Maatwisseling. - Onregelmatige maat. - Beat en afterbeat. 	<ul style="list-style-type: none"> - Maatstreep. - Maataanduiding. - Tweedelig, driedelig. - Opmaat. - Maatwisseling. - Onregelmatige maat. - Beat en afterbeat. - Polymetriek.
------------	---	---

c. Tempo

	Havo	Vwo
iv	Herkennen van goed te onderscheiden tempi in drie categorieën: langzaam, rustig en snel. Herkennen en benoemen van tempowijzigingen.	Herkennen van goed te onderscheiden tempi in drie categorieën: langzaam, rustig en snel. Herkennen en benoemen van tempowijzigingen.
mv-ce	Interpreteren: - van tempocontrasten en tempokeuzes in compositie en uitvoeringspraktijk.	Interpreteren: - van tempocontrasten en tempokeuzes in compositie en uitvoeringspraktijk.
bgr	Tempo-aanduidingen: - largo, adagio; - andante, moderato; - allegro, presto. - slow, medium, fast. Tempowijzigingen: - accelerando, ritenuto, a tempo. Metronoom en manier van aanduiden. Beats per minute (bpm).	Tempo-aanduidingen: - largo, adagio, lento, grave; - andante, moderato; - allegro, presto. - slow, medium, fast. Tempowijzigingen: - accelerando, ritenuto/ritardando/rallentando, a tempo. Tempotoevoegingen: - meno, mosso, -issimo, -etto; -ino. Metronoom en manier van aanduiden. Beats per minute (bpm).

d. Toonhoogte

	Havo	Vwo
iv	Onderscheiden van globaal toonhoogteverloop in richting en afstand. Herkennen van: - een glissando; - chromatiek.	Onderscheiden van globaal toonhoogteverloop in richting en afstand. Herkennen van: - een glissando; - chromatiek; - Sprechgesang.
mv-ce	Noteren: - ontbrekende noten in een melodiefragment in de G-sleutel met maximaal drie voortekens. Volgen: - een genoteerde melodie. Interpreteren: - melodische spanningen en ontspanningen, veranderingen en contrasten.	Noteren: - een aangeboden melodie in de G-sleutel met maximaal vier voortekens. Volgen: - een genoteerde melodie. Interpreteren: - melodische spanningen en ontspanningen, veranderingen en contrasten; - chromatische effecten.
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Absolute notennamen. - Intervallen tot en met het octaaf: groot, klein, rein. - Het notenschrift. - G-sleutel, F-sleutel. - Voortekens: kruis, mol, herstellingsteken. - Glissando. - Chromatiek. - Transponeren. 	<ul style="list-style-type: none"> - Absolute notennamen. - De intervallen. - Het notenschrift. - G-sleutel, F-sleutel, C-sleutel. - Voortekens: kruis, mol, herstellingsteken. - Glissando. - Chromatiek. - Transponeren.

e. Toonsoort

	Havo	Vwo
lv	Onderscheiden: <ul style="list-style-type: none">- dat een fragment tonaal of atonaal is;- de grondtoon in een muziekfragment. Herkennen van: <ul style="list-style-type: none">- majeur en mineur.	Onderscheiden: <ul style="list-style-type: none">- dat een fragment tonaal of atonaal is;- de grondtoon in een muziekfragment. Herkennen van: <ul style="list-style-type: none">- modaliteit;- majeur en mineur;- picardische terts.
mv-ce	x	Interpreteren van tonale processen.
bgr	<ul style="list-style-type: none">- Tonaliteit.- Toonladders: pentatoniek, diatoniek, majeur en mineur tot en met drie voortekens.- Atonaliteit. - Dodecafonie- Melodische functies: grondtoon. - Modulatie.	<ul style="list-style-type: none">- Tonaliteit.- Toonladders: pentatoniek, diatoniek, majeur, mineur, heletonstoonladder.- Modaliteit.- Atonaliteit.- Bitonaliteit.- Polytonaliteit.- Dodecafonie, reeksen.- Melodische functies: grondtoon; dominanttoon; leidtoon.- Picardische terts.- Modulatie.

f. Dynamiek

	Havo	Vwo
lv	Herkennen: <ul style="list-style-type: none">- het dynamisch verloop van een compositie, eventueel via een grafische voorstelling. Noteren: <ul style="list-style-type: none">- dynamische tekens invullen in een luistervoorbeeld, uitgaande van ten minste één gegeven teken.	Herkennen: <ul style="list-style-type: none">- het dynamisch verloop van een compositie, eventueel via een grafische voorstelling. Noteren: <ul style="list-style-type: none">- dynamische tekens invullen in een luistervoorbeeld, uitgaande van ten minste één gegeven teken.
mv-ce	Interpreteren: <ul style="list-style-type: none">- dynamische effecten.	Interpreteren: <ul style="list-style-type: none">- dynamische effecten.
bgr	<ul style="list-style-type: none">- Forte, fortissimo, mezzo-forte.- Piano, pianissimo.- Crescendo, decrescendo.- Sforzando.- Terrassendynamiek.- Overgangsdynamiek.	<ul style="list-style-type: none">- Forte, fortissimo, mezzo-forte.- Piano, pianissimo, mezzo-piano.- Crescendo, decrescendo, diminuendo.- Sforzando.- Terrassendynamiek.- Overgangsdynamiek.

g. Samenklank

	Havo	Vwo
lv	Onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none">- homofonie en polyfonie. Bepalen van een unisono-moment. Herkennen van: <ul style="list-style-type: none">- terts en kwint; - sequens;- bourdon;- orgelpunt;- twee- en driestemmigheid;- eenvoudig akkoordschema;- twaalfmatig bluesschema.	Onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none">- homofonie en polyfonie;- consonanten en dissonanten. Bepalen van een unisono-moment. Herkennen van: <ul style="list-style-type: none">- kleine en grote terts en reine kwint;- albertijnse bas;- sequens;- bourdon;- orgelpunt;- twee- en driestemmigheid. - Cluster. Analyseren van: <ul style="list-style-type: none">- eenvoudige akkoordschema;- bluesschema.

mv-ce	x	Interpreteren:
		- vergelijken en beoordelen van verschillende interpretaties.
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Intervallen tot en met het octaaf: groot, klein, rein. - Akkoord: grote en kleine drieklank. - Homofonie en polyfonie. - Modulatie. - Gebroken drieklank. - Bourdon, orgelpunt. - Unisono. - Sequens. - Close harmony. - Bluesschema. 	<ul style="list-style-type: none"> - Intervallen tot en met het octaaf: groot, klein, overmatig. - Consonant en dissonant. - Akkoord: grote en kleine drieklank. - Homofonie en polyfonie. - Cadens I-IV-V. - Modulatie naar dominant en parallelle toonsoort. - Gebroken drieklank. - Albertijnse bas. - Bourdon, orgelpunt. - Unisono. - Sequens. - Chromatiek. - Close harmony. - Cluster. - Meest voorkomende akkoordsymbolen: C, Cm, C7.

h. Uitvoeringspraktijk

	Havo	Vwo
lv	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - pizzicato; - legato, portato, staccato; - de toepassing van versieringen; - scat vocal; - dirty intonation. 	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - pizzicato; - arco, arpeggio, vibrato; - legato, portato, staccato; - de toepassing van versieringen; - scat vocal; - dirty intonation; - Blue note.
mv-ce	x	Interpreteren:
		- een eenvoudige partituur volgen;
		- verschillende interpretaties vergelijken en beoordelen.
bgr	Articulatie en frasering. Staccato, portato, legato. Fermate. Pizzicato. Vibrato. Scat vocal. Elektronische effectklanken (vervorming). Versiering. Partituur, directie. 8 boven of onder de sleutel (8va). Arrangement, cover. Soundtrack. Da capo al fine, dal segno. De herhalingstekens. Tutti. A capella.	Articulatie en frasering. Staccato, portato, legato. Fermate. Generale pauze. Inégalité. Dirty intonation. Pizzicato. Arco. Arpeggio. Vibrato. Reverb. Scat vocal. Elektronische effectklanken (vervorming). Versiering. Partituur, directie. 8 boven of onder de sleutel (8va). Interpretatie. Arrangement, cover. Soundtrack. Da capo al fine, dal segno. De herhalingstekens. Tutti. A capella.

Blue note.
Rappen.

Blue note.
Rappen.

i. Klankkleur

	Havo	Vwo
lv	<p>Herkennen van:</p> <ul style="list-style-type: none">- de in de begrippenlijst genoemde instrumenten, maar niet het verschil tussen: claves - woodblock, klokkenspel - celesta, agogo bells - cowbell, tamboerijn - beatrijng, bongo's - conga's/djembé, dwarsfluit - piccolo, hobo - althobo, luit - gitaar, spinet - klavecimbel, viool - altviool, altviool - cello;- elektronische instrumenten als keyboard, synthesizer, sampler, enz.;- de in de begrippenlijst genoemde zangstemmen;- de in de begrippenlijst genoemde combinaties.	<p>Herkennen van:</p> <ul style="list-style-type: none">- de in de begrippenlijst genoemde instrumenten, maar niet het verschil tussen: claves - woodblock, klokkenspel - celesta, agogo bells - cowbell, tamboerijn - beatrijng, bongo's - conga's/djembé, dwarsfluit - piccolo, hobo - althobo, luit - gitaar, spinet - klavecimbel, viool - altviool, altviool - cello;- elektronische instrumenten als keyboard, synthesizer, sampler, enz.;- de in de begrippenlijst genoemde zangstemmen, met uitzondering van mezzo-sopraan, bariton en counter-tenor;- de in de begrippenlijst genoemde combinaties.
mv-ce	<p>Interpreteren:</p> <ul style="list-style-type: none">- klankkleurprocessen zoals contrast, menging, verschuiving.	<p>Interpreteren:</p> <ul style="list-style-type: none">- klankkleurprocessen zoals contrast, menging, verschuiving.
bgr	<p><u>Slaginstrumenten</u></p> <p><i>Idiofonen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">- claves, woodblock, castagnetten;- bekkens (cymbals), triangel, gong;- xylofoon (marimba);- klokkenspel, celesta, vibrafoon;- buisklokken;- agogo bells, cabasa, maracas, cowbell;- guiro (rasp);- beiaard. <p><i>Membranofonen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">- tamboerijn, grote trom, snaartrommel (kleine trom), pauken, conga's, bongo's, djembé. <p><i>Drumstel</i> bestaande uit:</p> <ul style="list-style-type: none">- hi-hat, cymbals, snaredrum, bassdrum, tomtoms, floortoms. <p><u>Blaasinstrumenten</u></p> <p><i>Houtblazers:</i></p> <ul style="list-style-type: none">- blokfluit, dwarsfluit, piccolo, panfluit;- hobo, althobo, fagot;- klarinet, saxofoon. <p><i>Koperblazers:</i></p> <ul style="list-style-type: none">- trompet, trombone, hoorn, tuba. <p><i>Blaas-/toetsinstrumenten:</i></p> <ul style="list-style-type: none">- orgel, accordeon, mondharmonica.	<p><u>Slaginstrumenten</u></p> <p><i>Idiofonen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">- claves, woodblock, castagnetten;- bekkens (cymbals), triangel, gong;- xylofoon (marimba);- klokkenspel, celesta, vibrafoon;- buisklokken;- agogo bells, cabasa, maracas, cowbell;- guiro (rasp);- beiaard. <p><i>Membranofonen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">- tamboerijn, grote trom, snaartrommel (kleine trom), pauken, conga's, bongo's, djembé. <p><i>Drumstel</i> bestaande uit:</p> <ul style="list-style-type: none">- hi-hat, cymbals, snaredrum, bassdrum, tomtoms, floortoms. <p><u>Blaasinstrumenten</u></p> <p><i>Houtblazers:</i></p> <ul style="list-style-type: none">- blokfluit, dwarsfluit, piccolo, panfluit;- kromhoorn;- hobo, althobo, fagot;- klarinet, saxofoon. <p><i>Koperblazers:</i></p> <ul style="list-style-type: none">- trompet, trombone, hoorn, tuba. <p><i>Blaas-/toetsinstrumenten:</i></p> <ul style="list-style-type: none">- orgel, accordeon, mondharmonica.

<u>Snaarinstrumenten</u>	<u>Snaarinstrumenten</u>
<i>Getokkeld:</i>	<i>Getokkeld:</i>
- harp;	- harp;
- akoestische gitaar, luit;	- akoestische gitaar, luit;
- klavecimbel.	- spinet, klavecimbel.
<i>Gestreken:</i>	<i>Gestreken:</i>
- viool, altviool, cello, contrabas;	- viool, altviool, cello, contrabas;
- vedel, gamba;	- vedel, gamba;
<i>Aangeslagen:</i>	<i>Aangeslagen:</i>
- cymbalom, piano.	- cymbalom, piano.
<u>Elektronische en elektrisch versterkte instrumenten:</u>	<u>Elektronische en elektrisch versterkte instrumenten:</u>
- keyboard, synthesizer;	- keyboard, synthesizer;
- elektrische gitaar, basgitaar;	- elektrische gitaar, basgitaar;
- drumcomputer.	- drumcomputer.
<u>De menselijke stem:</u>	<u>De menselijke stem:</u>
sopraan, alt, tenor, bas.	sopraan, mezzo-sopraan, alt, counter-tenor, tenor, bariton, bas.
<u>Orkesten en ensembles</u>	<u>Orkesten en ensembles</u>
<i>Vocale ensembles (koren):</i>	<i>Vocale ensembles (koren):</i>
- gemengd koor, kinderkoor, mannenkoor, vrouwenkoor.	- gemengd koor, kinderkoor, mannenkoor, vrouwenkoor.
<i>Instrumentale ensembles:</i>	<i>Instrumentale ensembles:</i>
- orkesten: strijkorkest, symfonieorkest, bigband, fanfare, harmonie, drumband, steelband.	- orkesten: strijkorkest, symfonieorkest, bigband, fanfare, harmonie, drumband, steelband.
<i>Kleinere en gemengde ensembles:</i>	<i>Kleinere en gemengde ensembles:</i>
- duo;	- duo;
- trio;	- trio;
- kwartet: blokfluitkwartet, strijkkwartet, koperkwartet, saxofoonkwartet;	- kwartet: blokfluitkwartet, strijkkwartet, koperkwartet, saxofoonkwartet;
- jazzband;	- jazzband;
- bigband;	- bigband;
- combo;	- combo;
- popgroep/popformatie.	- popgroep/popformatie.

j. Melodische relaties

	Havo	Vwo
lv	Herkennen van: - motiefverwerking; - een break. Analyseren van muzikale zinnen.	Herkennen van: - de motiefverwerkingstechnieken, voortspinnen, ontwikkelen en contrast; - Leitmotiv; - een break. Analyseren van muzikale zinnen.
mv-ce	Interpreteren van: - de werking van zinsbouw.	Interpreteren van: - periodische zinsbouw en de doorbreking daarvan; - motiefverwerking.

bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Motief. - Motiefverwerking: voortspinnen, contrast, ontwikkeling. - Thema. - Muzikale zin, voor- en nazin. - Accent: A en A'. - Liedvormen. - Break, fills, riff. - Bridge. - Walking bass. - Sequens. 	<ul style="list-style-type: none"> - Motief. - Motiefverwerking: voortspinnen, contrast, ontwikkeling. - Thema. - Muzikale zin, voor- en nazin. - Accent: A en A'. - Periodische zinsbouw. - Liedvormen. - Break, fills, riff. - Bridge. - Walking bass. - Sequens.
------------	---	--

k. Liedsoorten

	Havo	Vwo
lv		Onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - een coupletlied, een gevarieerd coupletlied en een doorgecomponeerd lied. Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - het verschil tussen een volkslied en een kunstlied.
mv-ce	Interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - de relatie tussen tekst en lied. 	Interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - de relatie tussen tekst en lied.
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Naar inhoud en functie: protestlied, levenslied, blues. - Naar soort: geestelijk lied, volkslied, kunstlied, blues, (pop)song. 	<ul style="list-style-type: none"> - Naar inhoud en functie: protestlied, levenslied, blues. - Naar soort: geestelijk lied, volkslied, kunstlied, blues, (pop)song, chanson. - Naar vorm: coupletlied, gevarieerd coupletlied, doorgecomponeerd lied.

l. Rondo

	Havo	Vwo
lv	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - refreinen; - rondo. 	Analyseren van rondovormen.
mv-ce	x	x
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Rondo. - Refrein. 	<ul style="list-style-type: none"> - Frans rondo. - Weens rondo. - Couplet en refrein.

m. Dansen

	Havo	Vwo
lv	Vergelijkenderwijs herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - menuet en wals; - tango en rumba. 	Vergelijkenderwijs herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - pavane, sarabande en gigue; - menuet en wals; - tango en rumba.
mv-ce	x	x
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Pavane, gaillarde. - Allemande, courante, sarabande, gigue. - Menuet. - Wals, mars. - Tango, rumba. - Rock 'n' roll-dans. - Suite. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pavane, gaillarde. - Allemande, courante, sarabande, gigue, gavotte, bourrée. - Menuet. - Wals, mazurka, mars. - Tango, rumba, samba, cha cha cha. - Rock 'n' roll-dans. - Suite.

n. Variatie

	Havo	Vwo
lv	<ul style="list-style-type: none">- Opmerken van de aanwezigheid van een ostinate bas.- Herkennen van een gegeven wanneer dit gevarieerd wordt.	<ul style="list-style-type: none">- Opmerken van de aanwezigheid van een ostinate bas.- Herkennen van een gegeven wanneer dit gevarieerd wordt.- Analyseren van de aard van de variaties.
mv-ce	Volgen van: <ul style="list-style-type: none">- een thema in een chaconne of passacaglia;- een bepaald gegeven wanneer dit gevarieerd wordt.	Volgen van: <ul style="list-style-type: none">- een thema in een chaconne of passacaglia;- een bepaald gegeven wanneer dit gevarieerd wordt. Beschrijven van de aard van variaties.
bgr	<ul style="list-style-type: none">- Variaties op een akkoordschema, onder andere het bluesschema.- Variaties op een melodie in de bas waaronder: ostinate bas.- Variaties op een thema: ritmische variaties; melodische variaties; tonale variaties.	<ul style="list-style-type: none">- Variaties op een akkoordschema, onder andere het bluesschema.- Variaties op een melodie in de bas waaronder: ostinate bas; chaconne/passacaglia/ground.- Variaties op een thema: ritmische variaties; melodische variaties; tonale variaties; harmonische variaties.

o. Concerterende structuren

	Havo	Vwo
lv	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none">- dubbelkorigheid;- een cadens in een soloconcert. Onderscheiden in een concerto grosso van concerto grosso, concertino en tutti. Identificeren van het solo-instrument in een soloconcert.	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none">- dubbelkorigheid;- een cadens in een soloconcert.- het solo-instrument in een soloconcert. Onderscheiden in een concerto grosso van concerto grosso, concertino en tutti.
mv-ce	Interpreteren van: <ul style="list-style-type: none">- de rol van het solo-instrument ten opzichte van het orkest.	Interpreteren van: <ul style="list-style-type: none">- de rol van het solo-instrument ten opzichte van het orkest.
bgr	<ul style="list-style-type: none">- Dubbelkorigheid.- Concerto grosso.- Concertino, tutti.- Soloconcert.- Cadens.	<ul style="list-style-type: none">- Dubbelkorige structuren, dubbelkorigheid.- Concerto grosso.- Concertino, tutti.- Soloconcert.- Cadens.

p. Symfonische structuren

	Havo	Vwo
lv	Vaststellen van contrastwerking door middel van: <ul style="list-style-type: none">- majeur - mineur;- hard - zacht;- unisono - akkoord;- tutti - solo;- blazers - strijkers;- snel - langzaam;- homofoon - polyfoon.	Vaststellen van contrastwerking door middel van: <ul style="list-style-type: none">- majeur - mineur;- tonica - dominant;- hard - zacht;- unisono - akkoord;- tutti - solo;- blazers - strijkers;- snel - langzaam;- homofoon - polyfoon.

mv-ce	x	Interpreteren:	- het met behulp van een eenvoudige partituur volgen en toelichten van hoofdvormstructuren.
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Klassieke vierdeling sonate en symfonie. - Menuet of scherzo als derde deel van een symfonie. - Contrastwerking. - Indeling van de hoofdvorm: expositie: thema I, thema II. - Doorwerking. - Reprise: thema I, thema II. - Coda. - Toonsoorten gekoppeld aan hoofdvorm. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ouverture. - Klassieke vierdeling sonate en symfonie. - Menuet of scherzo als derde deel van een symfonie. - Contrastwerking. - Indeling van de hoofdvorm: expositie: thema I, overgang, thema II, slotgroep. - Doorwerking. - Reprise: thema I, verbinding, thema II, slotgroep. - Coda. - Toonsoorten gekoppeld aan hoofdvorm. 	

q. Polyfone structuren

	Havo	Vwo
lv	Onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - tegenbeweging; - gelijke (= parallelle) beweging; - imitatie. Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - polyfonie; - canon; - de expositie van een fuga. 	Onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - tegenbeweging; - gelijke (= parallelle) beweging; - imitatie; - stemparen. Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - polyfonie; - canon; - een stretto. Analyseren van de expositie van een fuga.
mv-ce	Volgen van steminzetten.	Volgen van: <ul style="list-style-type: none"> - steminzetten; - een cantus firmus.
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Polyfonie. - Stemvoeringsaspecten: gelijke (= parallelle) beweging. - Tegenbeweging. - Imitatie. - Tegenmelodie. - Vergroting en verkleining; - Canon. - Fuga en fuga-expositie. 	<ul style="list-style-type: none"> - Polyfonie. - Stemvoeringsaspecten: gelijke (= parallelle) beweging. - Tegenbeweging. - Imitatie. - Stemparen. - Tegenmelodie. - Spiegeling. - Vergroting en verkleining. - Cantus firmus. - Canon. - Madrigaal, motet. - Fuga: expositie; doorwerking; divertimento; stretto.

r. Mis, oratorium, opera, musical

	Havo	Vwo
lv	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - een recitatief; - een aria. 	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - een recitatief (secco en accompagnato); - een aria.
mv-ce	Interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - tekstuitbeeldingen in aria's, songs en koren. 	Interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - tekstuitbeeldingen in aria's, songs en koren.

bgr	- Opera, operette.	- Opera, operette.
	- Musical.	- Musical.
	- Oratorium, passie, cantate.	- Oratorium, passie, cantate.
		- Mis: Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei.
	- Recitatief.	- Requiem.
		- Recitatief.
	- Aria.	- Recitativo secco en accompagnato.
		- Aria.
	- Song.	- Aria met obligaat instrument.
		- Song.
		- Ouverture.

s. Algemene structuurbegrippen

Havo	Vwo
Accent, afsluiting, afwisseling, antwoord, balans, baslijn, beantwoording, begeleiding, beweging, bezetting, contrast, effect, element,	Accent, afsluiting, afwisseling, antwoord, balans, baslijn, beantwoording, begeleiding, beweging, bezetting, cesuur, complementair, complex, contrast, effect, element,
herhaling, intro, naspel, omvang, onregelmatig, ontwikkeling, oplossing, overgang, periode, spanning en ontspanning, symboliek, symmetrie, tegenmelodie, tegenstem, tekstuitbeelding, verbinding, verdubbeling, voorspel.	herhaling, intro, motoriek, naspel, nuance, omvang, onregelmatig, ontwikkeling, oplossing, overgang, periode, spanning en ontspanning, symboliek, symmetrie, tegenmelodie, tegenstem, tekstuitbeelding, verbinding, verdichting, verdubbeling, verdunning, vergroting, verkleining, voorspel.

Bijlage 3. Stofomschrijving van subdomein A3 (Muziek en cultuur)

Deze bijlage heeft alleen betrekking op het centraal examen voor het vwo.

Middeleeuwen	Kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	Alleen kennisaspecten
Gregoriaans	<ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van gregoriaans. - Het signaleren van vrije ritmiek. - Het onderscheiden van syllabisch en melismatisch gezang. 	<ul style="list-style-type: none"> - Het begrip gregoriaans. - Responsoriaal en antifonaal gezang. - Kerktoonsoorten. - Structuur van de mis: <ul style="list-style-type: none"> . proprium; . ordinarium: <i>Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei.</i>
Wereldlijke muziek	<ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van een bourdon-begeleiding. - Het herkennen van de combinatie blokfluit, vedel, trom. 	<ul style="list-style-type: none"> - Het volkslied en het kunstlied in de middeleeuwen. - Troubadour, Trouvère, Minnesänger. - De estampie. - De speelman.
Meerstemmigheid	<ul style="list-style-type: none"> - Het vergelijkenderwijs onderscheiden van een organum in gelijke en tegenbeweging. - Het herkennen van een parallelle beweging in octaven, kwarten/kwinten. 	Het ontstaan van de meerstemmigheid.
Renaissance	Kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	Alleen kennisaspecten
	<p><i>Ritmiek</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Ritmiek op basis van de tactus. <p><i>Klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van: luit, gamba, kromhoorn, blokfluit en klavecimbel. - Het beschrijven van geïntegreerd gebruik van instrumenten en zangstemmen. <p><i>Structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van imitatie en doorimitatie. - Het herkennen van stemparen. - Het herkennen van canon. - Het herkennen van pavane. 	<ul style="list-style-type: none"> - Renaissance als kunststroming, melodieopbouw vanuit de vocale mogelijkheden. - Veranderende meerstemmigheid, meer terts dan kwart. - Polyfonie. - Motet, madrigaal. - Cantus-firmustechnieken. - Combinatie pavane-gaillarde. - De mis als meerstemmige compositie.

Barok	Kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	Alleen kennisaspecten
Barok	<p><i>Melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Sequens. <p><i>Ritmisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Barokke motoriek. <p><i>Harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Basso continuo als basis van de compositie. <p><i>Klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van een barokorkest. - Het herkennen van orgel en klavecimbel. - Het herkennen van een trionsonate als instrumentale combinatie. <p><i>Structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Contrastwerking in de barok. - Voortspinnen. - Het waarnemen van effecten en de manier waarop ze worden uitgedrukt. - Het waarnemen van het gebruik van versieringen. 	<ul style="list-style-type: none"> - De barok als kunststroming. - Het onder druk van de harmonie reduceren van toonsoorten tot majeur en mineur. - Tactus vervangen door maat. - Monodie. - De verzelfstandiging van het instrumentaal ensemble.
Concerteren	<ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van dubbelkorigheid. - Het in een concerto grosso onderscheiden van concerto grosso, concertino en tutti. - Het kunnen identificeren van het soloinstrument in een soloconcert. - Het herkennen van terrassendynamiek. 	
Chaconne	<ul style="list-style-type: none"> - Het opmerken van de aanwezigheid van een ostinate bas. - Het volgen van een thema van een chaconne of passacaglia. 	<ul style="list-style-type: none"> - Chaconne/passacaglia/ground.
Suite	<ul style="list-style-type: none"> - Het vergelijkenderwijs herkennen van sarabande en gigue. 	<ul style="list-style-type: none"> - Vroeg-barokke suite: allemande, courante, sarabande, gigue.
Fuga	<ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van de fuga. - Het aangeven van de inzetten en de tussenspelen in een expositie. - Het herkennen van een stretto. 	
Opera en oratorium	<ul style="list-style-type: none"> - Het onderscheiden van recitatief en aria. - Het onderscheiden van recitativo secco en accompagnato. 	<ul style="list-style-type: none"> - Overeenkomsten en verschillen tussen cantate, passie, oratorium en opera.

Weense klassieken	Kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	Alleen kennisaspecten
Klassiek	<p><i>Melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - De drieklank als basis van motieven. - Strengere periodebouw. <p><i>Harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Het aanwijzen van cadenzen. - Het herkennen van Albertijnse bassen. - Het herkennen van unisono-momenten. <p><i>Klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van het klassieke symfonie-orkest. - Het herkennen van het strijkkwartet. - Het herkennen van kamermuziekcombinaties. <p><i>Structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van motieven. - Het herkennen van motiefverwerkingstechnieken, zoals contrast en ontwikkeling. - Het vaststellen van contrastwerking door middel van: <ul style="list-style-type: none"> . majeur - mineur; . tonica - dominant; . hard - zacht; . unisono - akkoord; . tutti - solo; . blazers - strijkers; . snel - langzaam; . homofoon - polyfoon. - Het herkennen van dynamische aspecten als: <ul style="list-style-type: none"> . crescendo - decrescendo; . (overgangsdynamiek) en sforzando. - Het herkennen van een cadens in een soloconcert. 	<ul style="list-style-type: none"> - Het begrip Weense klassieken. - Het ontstaan van het klassieke symfonie-orkest. - Het ontstaan van de pianoforte. - Het beperkt contrast als voorbeeld van de klassieke esthetica.
Symfonie en sonate	<ul style="list-style-type: none"> - Het met behulp van een eenvoudige partituur volgen en toelichten van eenvoudige hoofdvormstructuren: <ul style="list-style-type: none"> . themagroep 1 en II (de contrasten); . doorwerking; . reprise; . coda. 	<ul style="list-style-type: none"> - Het ontstaan en de opbouw van de vierdelige symfonie en sonate (sonatine). - Indeling van de hoofdvorm: expositie: thema I, overgang, thema II, slotgroep. - Doorwerking. - Reprise: thema I, verbinding, thema II, slotgroep. - Coda.
Menuet	<ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van de opbouw menuet - trio - menuet. 	<ul style="list-style-type: none"> - Menuet als symfoniedeel, later vervangen door het scherzo.

Romantiek	Kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	Alleen kennisaspecten
Romantiek	<p><i>Melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van romantische melodievoering: <ul style="list-style-type: none"> . met brede bogen voeren naar een climax of een rust; . het gebruik van crescendo, decrescendo en ritenuto; . accelerando als middel om de melodie uitdrukking te geven. <p><i>Harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Toenemende chromatiek. - Steeds verdergaande modulaties. - Leidtoonspanningen. <p><i>Klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van kamermuziekcombinaties. - Het romantische symfonieorkest: <ul style="list-style-type: none"> . uitbreiding in aantal; . nieuwe instrumenten: harp en saxofoon; . het werken met de klankkleur als compositorisch element. 	<ul style="list-style-type: none"> - De Romantiek als kunststroming: <ul style="list-style-type: none"> . vroeg-, hoog- en laat-Romantiek, . nationale scholen. - Tertsverwantschap. - Het verlaten van klassieke vormaspecten. - Het ontstaan van het symfonisch gedicht.
Lied	<ul style="list-style-type: none"> - Het onderscheiden van volkslied en kunstlied. - Het herkennen van een coupletlied, gevarieerd coupletlied en een doorgecomponeerd lied. - Het orkestlied. 	
Dansen	<ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van wals en bolero. 	<ul style="list-style-type: none"> - Mazurka, polonaise.
Opera	<ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van belcanto. 	<ul style="list-style-type: none"> - Verschil opera en operette.
Symfonie	<ul style="list-style-type: none"> - In vergelijking met de klassieken: grotere tegenstellingen in karakter, beweging, klankkleur en dynamiek; gebruik van vocale soli en koor. 	

Twintigste eeuw I	Kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	Alleen kennisaspecten
Impressionisme	<p><i>Melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Het doorbreken van periodische zinsbouw. <p><i>Ritmisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Vrijer gebruik van het metrum. <p><i>Klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Verglijdende instrumentatie. - Technieken en speelmannieren: <ul style="list-style-type: none"> . sonore zachte klanken; . gestopt koper; . arpeggio's; . gebruik van glissando's. 	<ul style="list-style-type: none"> - Het impressionisme als kunstrichting. - Het toepassen van pentatonische elementen, heletonstoonladder en kerktoneelsoorten. - Polyritmiek en polymetriek. - Het akkoord als kleurmiddel. - Voorkeuren voor vrije vormen. - Structuurbepaling vanuit bijzondere titels die een bepaalde sfeer oproepen. - Uiterst gedifferentieerd gebruik van klankkleur.
Neo-klassieken	<ul style="list-style-type: none"> - Het terugkomen van vroegere structuren, bijvoorbeeld oude dansvormen, cantus-firmuszettingen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Aandacht voor pre-klassieke musiceerpraktijken, het moderne in de aankleding van de oude structuren. - Gebruik van bij voorkeur niet-romantische instrumentale combinaties.
Expressionisme	<p><i>Melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Atonaliteit, Sprechgesang. <p><i>Ritmisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Maatwisseling. <p><i>Harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Veelvuldig voorkomen van dissonanten. <p><i>Structuur</i></p> <p>Ostinate figuren.</p> <p><i>Klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Nieuwe instrumentaties: <ul style="list-style-type: none"> . het naar voren halen van slagwerk en blazers; . het onconventioneel gebruik van instrumenten. 	<ul style="list-style-type: none"> - Het expressionisme als kunstrichting. - Weense school. - Bitonaliteit, polytonaliteit. - Ontstaan van de dodecafonie. - Typische motoriek vanwege onregelmatige maatsoorten en syncopen. - Voorkeur voor polyfonie. - Voorkeur voor heldere structuren, - Technieken als kreeft, omkering, spiegel in verband met compositietechnieken van de Weense school. Uitbreiden van dodecafonie tot seriële technieken.
Elektronische muziek	<ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van elektronische muziek als zodanig. 	
Avant-garde	<ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van clusters. - Het herkennen van onconventioneel gebruik van muziekinstrumenten. - Het herkennen van minimal music. 	<ul style="list-style-type: none"> - Begrip klanklaag, dichtheid. - Verdwijnen van tonaliteit. - Begrip seriële muziek. - Grafische partituur. - Het principe van de geleidelijke verandering als basis van een compositie.

20e eeuw IIa: jazzlijn	Kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	Alleen kennisaspecten
Blues	<p><i>Harmonie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Bluesschema, akkoordschema. - 12-matenstructuur van de blues. <p><i>Melodie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Blue notes. - Glissando. <p><i>Instrumentatie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Zang-gitaar. - Piano. 	<ul style="list-style-type: none"> - De historische ontwikkeling van de blues: worksong, folkblues. - Folkblues: call and response; zang en gitaar. - Blue notes.
<p>Pre-jazz:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ragtime - Dixieland - Boogie-woogie - Gospel 	<ul style="list-style-type: none"> - Het herkennen van de ragtime: <ul style="list-style-type: none"> . het marsachtige; . het syncopische van een rag. - Het herkennen van de boogie-woogie: <ul style="list-style-type: none"> . ostinate bas. . 12-matig bluesschema. <p><u>Melodie</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Improvisatie. <p><u>Instrumentatie</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - melodiesectie: cornet, klarinet, trombone; - ritmesectie: bas (tuba), slagwerk, banjo (gitaar), piano. 	<ul style="list-style-type: none"> - Het ontstaan van de jazz door samensmelten van blues, rags, songs.
Swing	<p><u>Melodie</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Call and response. - Riffs. <p><i>Instrumentatie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Bigband. 	
Bebop	<p><i>Harmonie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Gewaagde harmonieën. - Alternatieve akkoorden (changes). <p><i>Melodie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Geen doorlopende melodieën maar onregelmatige korte frases en motieven. <p><i>Ritme</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hoog tempo. - Sterke off-beat. <p><u>Instrumentatie</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Standaardbezetting: <ul style="list-style-type: none"> . solisten: saxofoon en trompet; . ritmesectie: piano, bas en slagwerk. 	<ul style="list-style-type: none"> - Standaardbezetting: saxofoon, trompet, piano, bas, drums.

20e eeuw IIb Popmuzieklijn	Kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	Alleen kennisaspecten
Rhythm & Blues	<p><i>Harmonie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Bluesschema's <p><i>Melodie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Bluesmelodieën <p><i>Ritme</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Vrij ritme, met triolenfeel, swing <p><i>Instrumentatie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Elektrische gitaar, piano, contrabas/ basgitaar, sax, drums - Rauwe zangstem 	<ul style="list-style-type: none"> - Ruige, rauwe blues door stedelijke invloed. - Ontwikkeling van de elektrische gitaar. - Eerste elektrische versterking - Van oorsprong zwarte muziek
Rock & Roll	<p><i>Harmonie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Gebaseerd op bluesschema's, bijna altijd majeur <p><i>Melodie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Bluesmelodieën <p><i>Ritme</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Bas, piano en gitaar spelen elk een eigen ritmisch patroon en volgen het akkoordenschema - Toepassing van breaks - Veelvuldig gebruik van (harmonische) riffs - Met triolenfeel uitgevoerd, maar ook veelvuldig gebruik van gelijke achtsten - Tempo ligt hoog - Sterke afterbeat <p><i>Instrumentatie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Elektrische gitaar, piano, contrabas/ basgitaar, sax, drums 	<ul style="list-style-type: none"> - Rock & Roll als blanke vertaling van rhythm & Blues - Ontstaan vanuit een jeugdcultuur

Soul	<p><i>Harmonie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Stroming a (Stax): zeer eenvoudige harmonieën - Stroming b (Motown): harmonisch uitgebreider <p><i>Melodie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Vraag en -antwoordstructuur - bij a: - Ruige, expressieve zang - Vanuit improvisatie bij b: - Melodie vaak meerstemmig gezongen - Meer gepolijste zang <p><i>Ritme</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Gebruik van syncopes - Staccato op de tel spelen, door begeleiding (in 4/4 maat) <p><i>Instrumentatie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Gebruik van blazers en (Hammond) orgel - bij b: ook gebruik van strijkers 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan uit gospel en Rhythm & Blues
Reggae	<p><i>Harmonie:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Eenvoudige schema's, vaak in mineur <p><i>Melodie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Fragmentarische melodische lijnen, improviserend - Melodie beweegt vrij t.o.v. het ritme - Bas speelt een strakke riff <p><i>Ritme</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Afterbeat, triolen en tegenaccenten - Akkoordinstrumenten benadrukken de 2e en 4e tel, drums de 3e tel. <p><i>Instrumentatie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Elektrische gitaar, basgitaar, drums, elektronisch orgel/keyboard, blazers en/of achtergrondkoortje - Veel studio-effecten, zoals echo 	<ul style="list-style-type: none"> - Ontstaan op Jamaica als mengvorm van rhythm & blues en eigen muziek van Jamaica - Gekoppeld aan Rastafaribeweging
Funk	<p><i>Melodie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Fragmentarische melodieën - Zeer expressieve zang, vanuit improvisatie <p><i>Ritme</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Korte, stotende riffs - Instrumenten spelen korte complementaire ritmische figuren - Benadrukken van de 1e tel door basgitaar - Sterk syncopisch <p><i>Instrumentatie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Sterk aanwezige ritmesectie 	<ul style="list-style-type: none"> - Komt rechtstreeks uit de soul voort - Voornamelijk dansmuziek. - Ophitsend

	<ul style="list-style-type: none"> - Instrumenten spelen vooral ritmisch - Snelle, gedempte aanslagen op gitaar - Slaan op, en trekken aan de snaren van de basgitaar / slappen 	
Hardrock en Metal	<p><i>Harmonie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Powerakkoorden - Gebaseerd op strakke gitaarriffs <p><i>Melodie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Schreeuwende en/of zeer hoge zangstem - Snelle, meestal virtuoze gitaarsolo's <p><i>Ritme</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Drukke en strakke drumritmes - Eenvoudige en pompende bas <p><i>Instrumentatie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Zwaar versterkte en vervormde klanken - Hoofdrol voor elektrische gitaar 	<ul style="list-style-type: none"> - Ontstaan vanuit de bluesrock - Spectaculaire liveshows - bij metal: Hang naar het boven-natuurlijke
Symfonische rock	<p><i>Harmonie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Complexe harmonieën, veel modulaties - Meerlagige instrumentenpartijen - Gebruik van elementen uit de klassieke muziek <p><i>Melodie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Langere lijnen, grotere spanningsboog dan bij andere popstijlen - Veel instrumentale passages <p><i>Ritme</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Maatwisselingen <p><i>Instrumentatie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Uitgebreid scala aan synthesizers en keyboards - Soms aangevuld met instrumenten uit klassiek orkest <p>Vorm</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gecompliceerde vorm, vaak meerdelig - Grote dynamische verschillen - Gebruik van elementen uit de klassieke muziek 	<ul style="list-style-type: none"> - Intellectuele/artistieke stroming - Uitgebreide arrangementen en composities - Theatrale liveshows
Gitaarrock/ Alternatieve rock	<p><i>Harmonie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Uitgebreidere harmonieën dan alleen de basisakkoorden - Powerakkoorden, maar ook gebroken akkoorden in de begeleiding <p><i>Melodie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Krachtige melodieuze zangpartij, soms meerstemmig 	<ul style="list-style-type: none"> - Ontstaan bij kleine, onafhankelijke platenlabels - Oudere popstijlen als inspiratiebron - Onderwerpen zowel cynisch en maatschappijkritisch als poëtisch en introspectief

Ritme

- Gelijkblijvende ritmes in de begeleiding, doorgaande achtsten

Instrumentatie

- Hoog, helder gitaargeluid naast vervormd, rauw geluid
- Elektrische-, maar ook akoestische gitaar, basgitaar, drums, toetsinstrument

Structuur

- Rustig couplet wordt afgewisseld met stevig refrein met powerakkoorden

Hiphop: Rap en R&B	<i>Harmonie:</i>	- bij rap: DJ als muzikant
	- bij rap: vaak gebaseerd op samples	- Onderwerpen bij rap: maatschappelijke problemen
	<i>Melodie</i>	- Muzikaal bouwde hiphop verder op Funk
	- bij rap: Gesproken woord als vervanger van traditionele zangpartij	- R&b heeft meer soulinvloeden
	- bij r&b: - Veel uithalen in de zang, melismes.	
	- Gestileerde (achtergrond)zang	
	<i>Ritme</i>	
	- bij rap: stevige beat	
	<i>Instrumentatie</i>	
	- bij rap: zware bas	
	- bij rap: turntablism (bv. scratchen)	

Dance: House en techno	<i>Harmonie</i>	- House ontstond als DJ-mix: platen werden live gemixt
	- Op elkaar plaatsen en verweven van verschillende muzikale lagen (tracks)	- Voornamelijk Dansmuziek
	<i>Melodie</i>	- Gericht op het in trance brengen van het publiek
	- Repeterende korte motieven	- Techno is meer minimalistisch en wars van commercie
	- Gebruik van melodiesamples	
	<i>Ritme</i>	
	- Kickbeat	
	- Tenminste 120 bpm	
	<i>Instrumentatie</i>	
	- Grotendeels met de computer samengesteld	
	- Gebruik van equalizing	
	<i>Vorm</i>	
	- Ontbreken van couplet-refrein structuur	

Begrippenlijst jazz en pop

Rond de terminologie van jazz en pop heerst nogal verwarring. Om binnen de examensfeer tot een eenheid te geraken, volgt hier een begrippenlijst, waarover bij diverse gelegenheden kan worden gediscussieerd. Te zijner tijd kan dan een definitieve keuze gemaakt worden.

20^e eeuw Ila jazzlijn

- Ballad - Langzame song, meestal uit de commerciële muziek afkomstig.
- Beat - Regelmatige maatslag, ritmisch zwaartepunt. In meer algemene zin: ritmische intensiteit.
- Bebop - Jazzstijl uit de jaren veertig.
- Bigband - Groot jazzorkest. Standaardbezetting: vier trompetten, vier trombones, vijf saxofoons, ritme sectie (piano, bas, drums).
- Blue notes - Karakteristieke intervallen van de blues: klein septiem, (open septiem), kleine tert en dikwijls ook verminderde kwint (flatted fifth).
- Blues - Belangrijkste bron van jazzthema's; harmonisch schema van ± 12 maten.
- Boogie-woogie - Manier van pianospelen: ritmisch scherpe ostinate bas, 8 achtsten per maat, meestal volgens bluesschema.
- Bop - Afkorting voor bebop.
- Break - Korte, geïmproviseerde melodie of ritme ter opvulling.
- Bridge - Middendeel van een song of melodisch thema; de structuur daarvan is meestal AABA; B is het middendeel of bridge.
- Changes - De akkoorden onder het thema of de gewijzigde harmonieën die een jazzmusicus daarvoor in de plaats speelt.
- Chorus - Belangrijke vorm. Improvisatie over een gegeven thema van meestal 12 maten of 32 maten lang. Een jazzstuk bestaat uit diverse chorussen.
- Combo - Klein ensemble van drie tot acht musici.
- Cool - Jazzstijl uit de jaren vijftig.
- Drive - Ritmische intensiteit.
- Feeling - Onbeschrijfbaar in woorden. Zonder jazzfeeling is swingende jazz onmogelijk.
- Field holler - Voorvorm van de jazz. Eenvoudige ritmische en melodische uitroepen van de negerlaven op de plantages.
- Gospel - Moderne, stedelijke vorm van de spiritual, de zwarte geestelijke muziek.
- Jamming - Vrij improviseren.
- Jam session - Ontmoeting van musici om samen (zonder nadere afspraken) te musiceren.
- Mood - Stemming.
- Off-beat - Elke pulse in een ritmisch patroon in een maat behalve op de eerste tel.
- Riff - Eenvoudig melodisch gegeven van twee of vier maten, meestal als melodie gebruikt; dikwijls ook gedurende de improvisatie voortdurend door blazers herhaald.
- Scat - Zingen van betekenisloze lettergrepen.
- Sectie - Instrumentgroep.
- Sound - Klank, klankkleur: de karakteristieke toonvorming van een bepaalde solist.
- Standard - Song, meestal uit de populaire muziek, die als thema wordt gebruikt.
- Stride - Afwisseling bastoon en akkoord
- Swing - Ritmische intensiteit door triolenfeel, hoofdelement uit de jazz. Ook stijl uit de dertiger jaren.

20e eeuw IIb popmuzieklijn

Afterbeat:	Benadrukken van onbeklemtoonde maatdelen.
Beat:	1. Tel, maatslag, beklemtoond maatdeel. 2. Aanslag van een instrument. 3. Ritmepatroon van bas en drums. 4. Muziekstijl begin jaren '60 uit Liverpool.
Bpm:	Beats per minuut. Elektronische metronoom, in combinatie met een getal (bv. 120 bpm) geeft dit bij moderne dansmuziek aan hoe vaak de basdrum speelt in één minuut.
Break:	Onderbreking van de muziek gedurende een of twee maten waarin een solist doorspeelt.
Bridge:	Het tussenstuk van een song of de verbindingspassage tussen bijvoorbeeld couplet en refrein die soms twee maten lang is, soms meer. Het B-deel uit AABA.
Chorus:	1. Refrein van een song. 2. Serie akkoorden in een instrumentaal stuk waarop geïmproviseerd wordt. 3. ook: Elektronisch effectapparaat, geeft een instrument een voller geluid waardoor het lijkt of er meerdere instrumenten tegelijk spelen.
Cross over:	Term om aan te geven dat de stijl van de artiest een mengsel van twee muziekstijlen is.
DJ:	Disc jockey. - In de radiostudio is het de presentator die platen draait en aan elkaar praat. - In de discotheek beschikt de DJ meestal over twee platenspelers of cd-spelers met een mengpaneel en wordt de muziek gemixt en bewerkt.
Equalizing:	Klankkleur veranderen van muziek door het manipuleren van verschillende toonhoogtegebieden (frequenties).
Fill in:	Ingevoegde en geaccentueerde akkoorden of melodische elementen terwijl de beat in de ritmesectie doorloopt, dus geen break.
Jamming:	Improviseren, zonder gebruik te maken van genoteerde muziek met elkaar spelen.
Kickbeat:	Een metronomisch dreunend in een vierkwartsmaat waarin elke tel door de basdrum (=kick) benadrukt wordt.
Mix:	Het samenstellen van muziek door gebruik te maken van verschillende bestaande muziekopnames.
Powerakkoord:	Akkoord waarin de terts wordt weggelaten.
Riff:	Muzikale frase, wordt herhaald tijdens een hele sectie van een song en geeft er een eigen karakter aan.
Rimshot:	Drumtechniek die inhoudt dat je tegelijkertijd het vel en de harde rand van de drum raakt.
Sample:	Analoog geluid (bv. stemmen, muziekopname, buitenmuzikaal geluid) dat digitaal is omgezet zodat het bewerkt kan worden.
Scratchen:	Het met de hand ritmisch heen en weer bewegen van een vinylplaat waardoor een krassend geluid ontstaat.
Slappen:	Slaan op de snaren van de basgitaar.
Track:	Muzikale laag of geluidsspoor.
Turntablism:	Techniek waarbij een dj de draaitafels (turntables) als muziekinstrument gebruikt door allerlei afspeeltechnieken toe te passen (bv. scratchen).